

Psychologická starostlivosť o deti a mládež – kooperácia a koordinácia poradenských zariadení so školou

Alena Kopányiová

Metodicko-výskumný kabinet výchovného a psychologického poradenstva a prevencie
VÚDPaP, Bratislava, Slovensko

Metodická činnosť VÚDPaP smerom k poradenským a preventívnym zariadeniam v rezorte školstva sa v poslednom desaťročí koncentrovala na poskytovanie metodických služieb a informácií bez náležitého inštitucionalizovaného zakotvenia tejto činnosti v organizačnej štruktúre ústavu.

S účinnosťou od 1.8.2003 bol v rámci ústavu zriadený *Metodicko-výskumný kabinet výchovného a psychologického poradenstva a prevencie (MVK VPPP)*, ktorého hlavným poslaním je, vychádzajúc z výskumnej činnosti ústavu, metodické vedenie a metodická koordinácia školských zariadení v oblastiach, ktoré svojim obsahom naplňajú znaky činnosti najmä:

- ▶ psychologickéj (najmä preventívnej, poradenskej a psychoterapeutickej) v zmysle zákona č. 199/1994 o psychologickéj činnosti a Slovenskej komore psychologov
- ▶ výchovnej (najmä preventívnej a poradenskej) v zmysle zákona č.279/1993 o školských zariadeniach.

Metodická činnosť *MVK VPPP* je zameraná na systematické aktivity smerujúce ku skvalitňovaniu:

- duševného zdravia mladej generácie a psychologickéj prevencie jej narušenia,
- psychologicko-výchovných zručností rodičov,
- pedagogicko-psychologických a sociálno-psychologických zručností pedagogických pracovníkov (učiteľov a vychovávateľov),
- výchovno-poradenských a psychologicko-preventívnych zručností výchovných poradcov a koordinátorov prevencie,
- psychologickéj činnosti psychologov v školách,
- psychologickéj činnosti psychologov vo výchovných zariadeniach,
- psychologickéj činnosti psychologov v poradenských zariadeniach,
- psychologickéj činnosti psychologov v preventívnych zariadeniach.
-

Psychologická činnosť v pedagogicko-psychologických poradniach a centrách výchovnej a psychologickéj prevencie sa vykonáva podľa zákona NR SR č. 199/1994 Z.z. a v zmysle dikcie §1 tohoto zákona ňou rozumieme:

- skúmanie, výklad, ovplyvňovanie a prognostické hodnotenie správania dieťaťa (mládeže) a skupiny detí (mládeže) v podmienkach škôl a školských zariadení psychologickými metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi súčasným poznatkom psychologických vied a stavu praxe,
- používanie psychodiagnostických metód a testov,
- psychologické poradenstvo v podmienkach škôl a školských zariadení,
- psychoterapiu a iné formy psychologickéj intervencie v podmienkach škôl a školských zariadení.

Psychologickú činnosť v školách a školských zariadeniach môžu vykonávať len osoby, ktoré absolvovali vysokoškolské štúdium v odbore psychológia. Najvšeobecnejším cieľom psychologickéj činnosti v podmienkach pedagogicko-psychologických poradní a centier výchovnej a psychologickéj prevencie je podpora dosahovania takej úrovne psychickej regulácie správania klienta (klientov), ktorá mu (im) umožní optimálne sociálne fungovanie v biodromálnom kontinuu.

Fakty namiesto úvodu

V poradenských zariadeniach na Slovensku, ktoré poskytujú pedagogickú a psychologickú starostlivosť a poradenské služby zamerané na špecifické problémy detí a mládeže v príslušnom regióne, pracuje 1030 odborných pracovníkov, 850 v pedagogicko-psychologických poradniach a 180 v centrách prevencie. Z toho najvyššie zastúpenie majú psychológovia (38 %), druhú početnú skupinu tvoria pedagógovia (24 %), 13 % sú špeciálni pedagógovia.

Odborná činnosť PPP je zameraná na individuálnu a skupinovú činnosť s klientom, služby pedagógom a ostatné odborné činnosti. Najčastejšie sa tieto zariadenia zaoberajú individuálnou činnosťou s klientom (68,5 %) s dôrazom na terapiu, reedukáciu a kontrolu psychického stavu (70 %), ako aj na komplexné vyšetrenie klientov (30 %). Druhou oblasťou sú služby pedagógom (18 %), v rámci ktorých sú najfrekvencovanejšie metodické konzultácie (97 %), než vedenie kurzov, seminárov a prednášok (3 %). V rámci skupinových činností s klientom (6 %) patrí polovica činností vyšetreniam (53 %), v nižšej miere sú zastúpené terapeutické a reedukačné skupiny (20 %). V uplynulom školskom roku (2002/2003) bolo klientmi poradenských zariadení 147 350 detí a mládeže, čo je cca 13 % populácie. Podľa druhu školy bol najvyšší počet klientov evidovaných zo základných škôl s ročníkmi I. stupňa (26 %), čo tvorí štvrtinu z celkového počtu. Ďalej nasledovali žiaci II. stupňa (24 %) a predškôláci (20 %). Každoročne dochádza k nárastu počtu klientov v poradenských zariadeniach (naposledy +3716 klientov). Podľa analýzy výkazu činností PPP na jedného odborného pracovníka vychádza 143 klientov, ktorým bola poskytnutá jednorázová alebo opakovaná intervencia.

Iniciátormi príchodu do poradenského zariadenia je v 50 % škola, klient sám príde v 25 % a v 18 % zákonný zástupca.

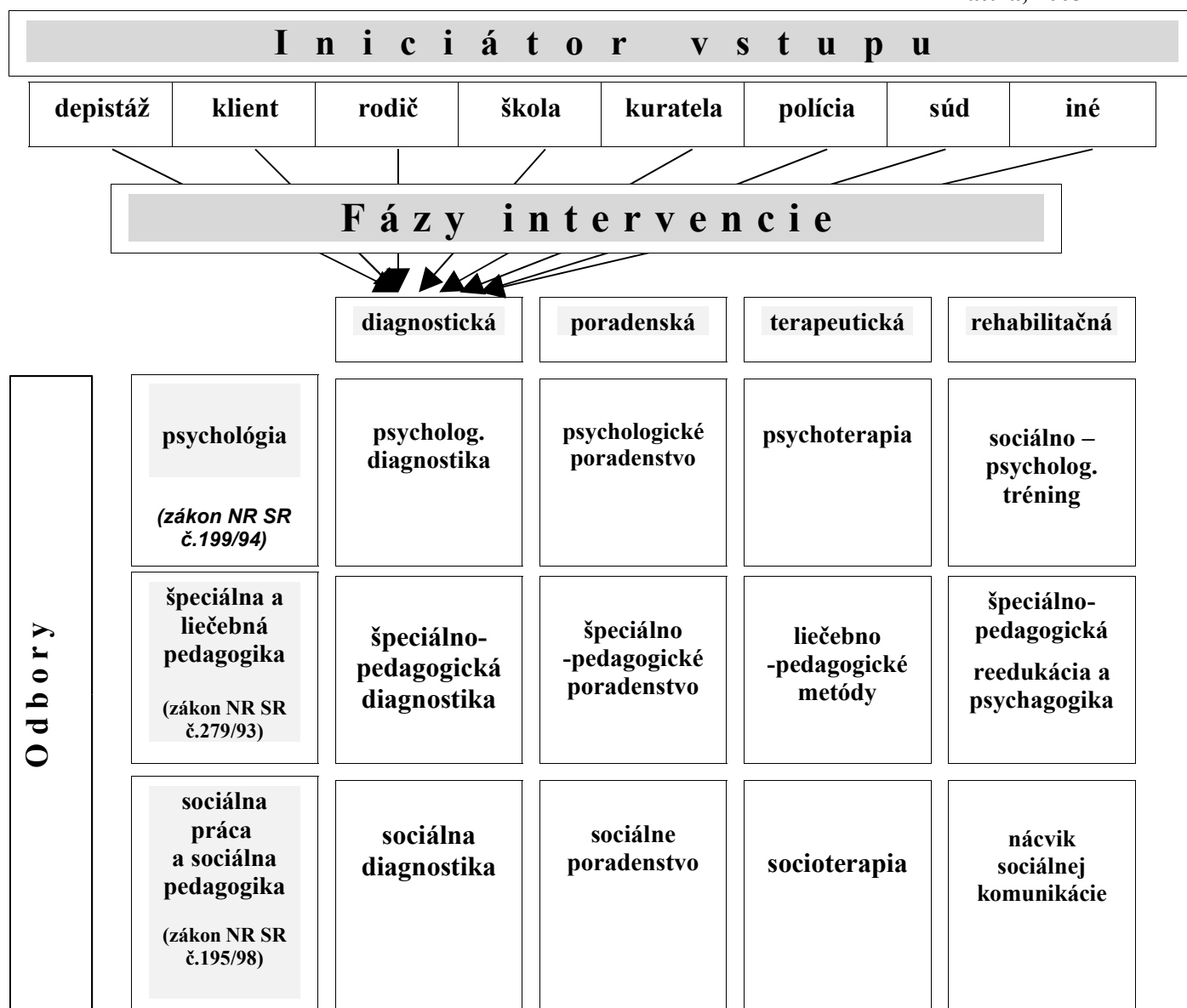
Podľa zistení Štátnej školskej inšpekcie (Uhereková, 2004) informovanie žiakov a rodičov o činnosti poradenských a iných odborných zariadeniach, úzka spolupráca s nimi a sprostredkovanie prepojenia školy s preventívnymi, poradenskými a inými odbornými zariadeniami je na hranici priemerného až neuspokojivého stavu. Vo viac ako štvrtine škôl, žiaci a rodičia nie sú oboznámení s činnosťou preventívnych, poradenských a odborných zariadení a nie je sprostredkované prepojenie školy s týmito zariadeniami.

Aj naše údaje z prieskumov uvádzajú napríklad, že učitelia deklarujú, že len polovici nimi identifikovaných problémových žiakov sa dostáva psychologická alebo špeciálno-pedagogická starostlivosť. A pritom tieto údaje sú z regiónu Bratislava, kde je táto starostlivosť ľahšie prístupná verejnosti.

Na obrázku č. 1 uvádzame model integrovaného algoritmickeho systému činností preventívnych a poradenských zariadení. Bližšie sa pozrieme na jednotlivé kategórie iniciátorov vstupu do poradenského procesu.

Obrázok č. 1.: Návrh modelu integrovaného algoritmickeho systému psychologickkej, pedagogickkej a sociálnej činnosti preventívnych a poradenských zariadení

Matula, 2003

Depistáž

Depistáž je metóda, ktorá využíva aktívny postup pri vyhľadávaní rizikových zdrojov problémov alebo včasných prejavov symptómov (SPN, 1983).

Väčšina detí pred nástupom do ZŠ prechádza skriningovými skúškami a toto depistážne vyšetrenie predstavuje podstatnú časť pracovnej náplne PPP. V praxi sa ďalej odporúčajú využívať depistážne dotazníky, ktoré sú zamerané na včasné zachytávanie problémového správania v školskej populácii (napr. depistáž zameraná na vzťah k drogám, problémové správanie, delikvenciu a pod.).

Význam depistážnej analýzy výskytu problémového správania alebo porúch učenia detí a mládeže spočíva v tom, že cyklicky mapuje dynamiku zmien výskytu problémových žiakov (ich počtu,

kumulácia v jednotlivých regiónoch, v jednotlivých školách, kvalitatívna štruktúra problémového správania a porúch učenia), umožňuje strategické plánovanie a ďalšie rozvíjanie odbornej činnosti poradenských zariadení. Okrem toho umožňuje získať cenné a strategicky užitočné informácie pre profesionálne obsadenie školských zariadení, informácie pre prípravu preventívnych a intervenčných programov špecifických pre cieľovú skupinu žiakov a mládeže a pod.

Klient

V 25 % prípadoch v poradenských zariadeniach je iniciátorom príchodu sám klient. Najmä do centier prevencie, ktoré sú alebo by mali byť ľahko dostupné problémovej mládeži, často vstupuje do poradenského procesu samé dieťa. Tak isto adolescent, ktorého sám osobný problém privedie do poradne. V praxi sa však niekedy naráža na problém súhlasu zákonného zástupcu.

Rodič

Približne 18 % rodičov je iniciátorom vstupu dieťaťa do poradenských zariadení. Najčastejšie sa obracajú o pomoc s rodinnými problémami (problémy vzťahov v rodine, krízové situácie rodiny), potom nasledujú poruchy správania dieťaťa. Rodina vyhľadá pomoc zvyčajne až potom, čo sa stáva problém pre ňu neriešiteľný.

Dôvody, ktoré rodičov odrádzajú od návštevy poradenského zariadenia, sú najčastejšie vzdialenosť, dlhé čakacie doby na vyšetrenie, predsudky.

Najčastejšie predsudky rodičov voči vyhľadaniu psychologickej pomoci sú:

** že vyhľadanie psychologickej pomoci je hanbou a prejavom slabosti; že rodičia, ktorých deti sú v starostlivosti psychológa zlyhali; že rodina, ktorá vyhľadá psychologickú pomoc má také problémy, ktoré sa v normálnej rodine nevyskytujú; že do poradne chodia iba mentálne retardované a duševne narušené deti; že dieťa chodiace k psychológovi sa už nikdy zo svojich ťažkostí nedostane a že dieťa v starostlivosti psychológa je traumatizované touto skúsenosťou a označované ako „iné“.*

Škola

Základná škola by ako prvá mala zachytiť jednak školské problémy dieťaťa napr. špecifické poruchy učenia, jednak jeho poruchy správania.

Spojovateľom v kooperácii škola – rodina – poradenské zariadenie, učiteľ – rodič – odborník na školách je:

- školský psychológ, školský špeciálny pedagóg,
- výchovný poradca,
- koordinátor prevencie.

Na tejto úrovni by mal výchovný poradca odborne posúdiť a koordinovať pomoc dieťaťu. Smerom k rodičom, k ostatným pracovníkom školy a smerom k poradenskému zariadeniu, ak je takáto pomoc nevyhnutná. Často sa však stáva, že väčšiu časť náplne výchovného poradcu tvorí len profesionálna orientácia žiakov. Škola môže zamestnať školského psychológa, ktorý je kompetentný odborne riešiť problémy žiakov a navrhovať postupy pre ďalších pracovníkov školy, resp. rodičov, či koordinovať pomoc s poradenskými zariadeniami. Takých pracuje na našich školách asi 150.

Kuratela, polícia, súdy a iné

Poradenský pracovník sa dostáva s nimi do styku pri prejednávaní závažnej rodinnej problematiky (rozvody, zanedbávanie starostlivosti o dieťa, týranie, pohlavné zneužívanie, náhradná starostlivosť a pod.) alebo detskej problematiky (delikvencia, poruchy správania a pod.).

V praxi sa naráža na slabú alebo nedostatočnú spoluprácu alebo povinnosť spolupracovať, ktorá funguje často na osobných kontaktoch než na systematickej spolupráci jednotlivých zložiek štátnej starostlivosti o dieťa.

Taktiež neexistuje právomoc sudcov nariaďovať návštevy poradenských zariadení (pri trestných činoch páchaných na deťoch a mládeži, predrozvodové a porozvodové situácie, delikvencia mládeže) alebo podmieňovať uloženie ľahšieho trestu absolvovaním napr. programov na zvládanie agresivity, rodinnú terapiu a pod.

Záver

Návrhy ako skvalitniť možnosti vstupu klientov do poradenských zariadení:

- **marketing služieb poradenských zariadení**
(informovať o službách a špecifickej odbornej práci vo svojom regióne);
- **potreba štandardov pre výkon psychologickej činnosti v PPP**
(definovať štandardný objem psychologickej činnosti na odborného pracovníka, sledovať dopyt po službách, počty potenciálnych klientov PPP);
- **využívať a skvalitňovať metódy depistáže**
(vyhľadávanie a včasné zachytávanie rizikových, problémových jedincov);
- **iniciovať legislatívne úpravy medzirezortnej spolupráce jednotlivých zložiek podieľajúcich sa na pomoci rodine a deťom.**

Literatúra:

Matula, Š. Metodicko-výskumný kabinet výchovného a psychologického poradenstva a prevencie VÚDPaP. *Prevenia*, r. II., 3/2003, Bratislava, s. 74-75.

Matula, Š.; Kopányiová, A.; Vojtová, Z. Depistážna, diagnostická a intervenčná fáza psychologickej činnosti u detí s poruchami správania v preventívnych a v poradenských školských zariadeniach. *Prevenia*, r. II., 4/2003, Bratislava.

Uhreková, M. Prevencia drogových závislostí z hľadiska školskej inšpekcie. *Čistý deň*, 2/2004, Bratislava

KOPÁNYIOVÁ, Alena. Psychologická starostlivosť o deti a mládež – kooperácia a koordinácia poradenských zariadení so školou. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 5 s. je dostupný na príloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.